

Кафедра сучаснай беларускай мовы

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

Вучэбна-метадычны комплекс

для студэнтаў 2 курса спецыяльнасці
1-21 05 04 Славянская філалогія
дзённай формы навучання

вучэбныя семестры: III – IV

распрацавала: кандыдат філалагічных навук,
дацэнт А. Л. Садоўская

МІНСК 2012

ЗМЕСТ

Тлумачальная запіска.....	3
---------------------------	---

I семестр

Тэматыка лекцый.....	5
Тэматыка практычных заняткаў.....	14
Тэматыка КСРС.....	20
Экзаменацыйныя пытанні.....	24
Агульны спіс літаратуры.....	26
Узоры разбораў.....	28

II семестр

Тэматыка лекцый.....	33
Тэматыка практычных заняткаў.....	43
Тэматыка КСРС.....	50
Пытанні да заліку.....	55
Агульны спіс літаратуры.....	57
Узоры разбору.....	60

ЗМЕСТ

Тлумачальная запіска

Курс “Сучасная беларуская мова. Марфеміка. Марфаналогія. Словаўтварэнне. Марфалогія” прызначаны для студэнтаў 2 курса спецыяльнасці 1-21 05 04 “Славянская філалогія”, разлічаны на III – VI вучэбныя семестры.

Курс арыентуе студэнта на вывучэнне з’яў беларускай мовы ў іх структурна-семантычным і функцыянальна-камунікатыўным аспектах, на выяўленне адметных спецыфічных заканамернасцей, якія праяўляюцца на розных узроўнях беларускай мовы, на ўсебаковае вывучэнне беларускай мовы як жывой і рухомай з’явы, дапамагае зразумець яе дынаміку і асноўныя тэндэнцыі развіцця.

На лекцыйных і практычных занятках студэнты набываюць, засвойваюць і паглыбляюць веды па фанетыцы, фаналогіі, графіцы, арфаэпіі, арфаграфіі, лексікалогіі і фразеалогіі сучаснай беларускай мовы ў такой ступені, каб усведамляць яе як грамадскую з’яву і пэўную сяміятычную сістэму і дасканалы валодаць яе сродкамі.

Мэта практычных заняткаў – замацаваць і паглыбіць тэарэтычныя веды. Методыка правядзення практычных заняткаў розная: індывідуальнае, франтальнае, паслядоўна-лінейнае або выбарчае апытванне; выкананне практыкаванняў на дошцы; работа па гатовых табліцах і схемах; выкананне тэставых заданняў і тэстаў на камп’ютэрах, праслухоўванне і аналіз разнастайных лінгвістычных запісаў і г.д. Арганізаваная такім чынам сістэма практычных заняткаў спрыяе выпрацоўцы ў студэнтаў самастойных навуковых поглядаў на моўныя з’явы і працэсы, дапамагае ім грунтоўна авалодаць нормаў літаратурнай мовы, паскарае набыццё навыкаў самастойнага аналізу моўных з’яў і фактаў.

Змест і задачы курса скіраваны на тое, каб сфарміраваць у студэнтаў правільныя навуковыя погляды на ўсю складаную сістэму сучаснай беларускай мовы, дапамагчы ім авалодаць яе літаратурнымі нормаў, набыць устойлівыя навыкі самастойнага аналізу лінгвістычных фактаў і з’яў, удасканаліць сістэму звязнага маўлення, пастаянна павышаць арфаграфічную і пунктуацыйную пісьменнасць.

У выніку вывучэння курса сучаснай беларускай мовы **студэнты павінны ведаць:**

- тыпалагічную і генетычную характарыстыку беларускай мовы;
- функцыянальныя стылі сучаснай беларускай мовы;
- літаратурныя нормы сучаснай беларускай мовы;
- асноўныя тэрміны, паняцці і катэгорыі сучаснай беларускай мовы;
- умовы і формы моўнай камунікацыі.

Павінны ўмець:

- валодаць вуснай і пісьмовай разнавіднасцямі сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- карыстацца асноўнымі моўнымі паняццямі і тэрмінаў ў іх сістэмна-структурных сувязях;
- валодаць маўленчай дзейнасцю ў сістэме стылёва-функцыянальных асаб

- карыстацца асноўнымі метадамі лінгвістычнага аналізу;
- валодаць метадыкай рэферыравання тэксту і яго перакладу на беларускую мову.

I СЕМЕСТР

Марфеміка. Марфаналогія. Словаўтварэнне.

Тэматыка лекцый

Лекцыя № 1.

Марфеміка як раздзел мовазнаўства

План лекцыі

1. Марфеміка як раздзел мовазнаўства, яе прадмет і задачы. Сувязь марфемікі з іншымі раздзелаў мовазнаўства. Асноўныя паняцці марфемікі.
2. Марфеміка як сістэма марфем мовы. Марфема як мінімальная значымая частка слоў (словаформ). Сістэма марфем у мове. Класіфікацыя марфем паводле іх ролі, значэння, функцыі, месца ў складзе слова (словаформы) і паходжання. Каранёвыя і афіксальныя марфемы, іх асаблівасці і адрозненне. Класіфікацыя і характарыстыка афіксальных марфем.: прэфікс (прыстаўка), суфікс, постфікс, інтэрфікс, конфікс (цыркумфікс), флексія (канчатак). Словаўтваральныя, формаўтваральныя і словаформаўтваральныя афіксы.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.

7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
9. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
10. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.

Лекцыя № 2.

Аналіз структуры слова.

План лекцыі

1. Гістарычныя змены ў марфемнай структуры слоў: апрошчанне, перараскладанне, ускладненне, дэкарэляцыя. Прычыны і характар гэтых з’яў у беларускай мове.
2. Марфемны аналіз слова, яго спецыфіка, прынцыпы і задачы. Фармальна-семантычны прынцып – аснова марфемнага аналізу.
3. Адрозненне і ўзаемаадносіны марфемнага, словаўтваральнага і этымалагічнага аналізаў.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, – 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.

7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
9. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
10. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
11. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Лекцыя № 3. Марфаналогія.

План лекцыі

1. Аб'ект і задачы марфаналогіі як раздзела мовазнаўства. Сувязь марфаналогіі з фанетыкай, фаналогіяй, арфаэпіяй, марфемікай, словаўтварэннем, марфалогіяй, сінтаксісам, стылістыкай.
2. Асноўныя адзінкі марфаналогіі, іх характарыстыка. Морфы, аломорфы, варыянты марфемы. Марфанема. Субморф і яго адносіны да морфа. Марфаналагічны рад.
3. Марфаналагічныя з'явы: чаргаванні гукаў у межах марфемы, чаргаванні гукаў на стыку марфем, усячэнне асновы, нарашчэнне асновы, накладанне (інтэрферэнцыя, аплікацыя, гаплалогія) морфаў.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.

7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Русак, В.П. Марфаналогія сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. – Мінск: Беларуская навука, 2003. – 316 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
12. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Лекцыя № 4.

Словаўтварэнне.

План лекцыі

1. Прадмет, задачы і месца словаўтварэння сярод іншых лінгвістычных дысцыплін.
2. Вытворнае слова – аб’ект вывучэння ў словаўтварэнні. Утваральная аснова і словаўтваральны фармант.
3. Словаўтваральнае значэнне як асобы тып моўнага значэння. Адрозненне словаўтваральнага значэння ад лексічнага і граматычнага.
4. Сродкі выражэння і тыпы словаўтваральных значэнняў.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.

6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.
7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
9. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
10. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.

Лекцыя № 5.

Комплексныя адзінкі словаўтваральнай сістэмы.

План лекцыі

1. Комплексныя адзінкі словаўтваральнай сістэмы, іх характарыстыка: словаўтваральная пара, словаўтваральны ланцужок, словаўтваральны рад, словаўтваральная парадыгма, словаўтваральнае гняздо.
2. Паняцце словаўтваральны тыпа, словаўтваральнай (марфаналагічнай) мадэлі, словаўтваральнай нормы.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч.– Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.

7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
9. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.

Лекцыя № 6.

Спосабы словаўтварэння.

План лекцыі

1. Сінхроннае і дыяхроннае словаўтварэнне. Спосабы сінхроннага словаўтварэння, іх класіфікацыя паводле характару словаўтваральных фармантаў: афіксальныя, бязафіксныя і змешаныя (камбінаваныя) спосабы словаўтварэння.
2. Прадуктыўнасць сінхронных спосабаў словаўтварэння.
3. Спосабы дыяхроннага словаўтварэння: лексіка-семантычны, лексіка-сінтаксічны, марфалагічна-сінтаксічны.
4. Разнавіднасці марфалагічна-сінтаксічнага
словаўтварэння: субстантывацыя, ад’ектывацыя, адвербіялізацыя,
праміналізацыя, нумералізацыя, прэпазіцыяналізацыя і інш.
5. Прадуктыўнасць дыяхронных спосабаў словаўтварэння.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч.– Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.

7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
9. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
10. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
11. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Лекцыя № 7.

Актыўныя працэсы ў сістэме сучаснага беларускага словаўтварэння.

План лекцыі

1. Актыўныя працэсы ў сістэме сучаснага беларускага словаўтварэння.
2. Словаўтваральны патэнцыял розных часцін мовы. Словаўтварэнне часцін мовы.
3. Словаўтварэнне як важная крыніца папаўнення слоўнікавага складу беларускай мовы.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.

7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Русак, В.П. Марфаналогія сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. – Мінск: Беларуская навука, 2003. – 316 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
12. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Лекцыя № 8.

Марфалогія.

План лекцыі

1. Марфалогія як раздзел граматыкі, яе прадмет і задачы. Сувязь марфалогіі з іншымі раздзеламі мовазнаўства (фанетыкай і фаналогіяй, лексікалогіяй і словаўтварэннем, сінтаксісам).
2. Асноўныя граматычныя паняцці і адзінкі: граматычная форма, граматычны спосаб, граматычны сродак, граматычнае значэнне і граматычная катэгорыя. Класіфікацыйныя і словазмяняльныя граматычныя катэгорыі.
3. Сістэма часцін мовы ў беларускай мове. Спрэчныя пытанні класіфікацыі часцін мовы. Пераходныя з’явы ў сістэме часцін мовы.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахай, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.

5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.
7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Русак, В.П. Марфаналогія сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. – Мінск: Беларуская навука, 2003. – 316 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
12. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Тэматыка практычных заняткаў

Практычныя заняткі № 1.

Марфеміка як раздзел мовазнаўства

Пытанні для абмеркавання ў аўдыторыі

1. Марфеміка як раздзел мовазнаўства, яе прадмет і задачы. Сувязь марфемікі з іншымі раздзелаў мовазнаўства. Асноўныя паняцці марфемікі.
2. Марфеміка як сістэма марфем мовы. Марфема як мінімальная значымая частка слоў (словаформ). Сістэма марфем у мове. Класіфікацыя марфем паводле іх ролі, значэння, функцыі, месца ў складзе слова (словаформы) і паходжання. Каранёвыя і афіксальныя марфемы, іх асаблівасці і адрозненне. Класіфікацыя і характарыстыка афіксальных марфем.: прэфікс (прыстаўка), суфікс, постфікс, інтэрфікс, конфікс (цыркумфікс), флексія (канчатак). Словаўтваральныя, формаўтваральныя і словаформаўтваральныя афіксы.
3. Структурна-семантычныя ўзаемаадносіны афіксальных марфем у складзе слова. Аманімія, полісемія (мнагазначнасць), сінанімія і антанімія марфем.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч.— Мінск: Навука і тэхніка. — Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. — 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. — 1986. — 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. — Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. — 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. — Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. — 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. — Мінск: Навука і тэхніка. — Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. — 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. — Мінск: Беларуская навука, 2007. — 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. — Мінск: Беларуская навука, 2009. — 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. — Мінск: НАН Беларусі, 2001. — 251 с.
7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. — 672 с.
8. Русак, В.П. Марфаналогія сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. — Мінск: Беларуская навука, 2003. — 316 с.

9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
12. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Практычныя заняткі № 2.

Аналіз структуры слова.

Пытанні для абмеркавання ў аўдыторыі

1. Гістарычныя змены ў марфемнай структуры слоў: апрошчанне, перараскладанне, ускладненне, дэкарэляцыя. Прычыны і характар гэтых з’яў у беларускай мове.
2. Марфемны аналіз слова, яго спецыфіка, прынцыпы і задачы. Фармальна-смантычны прынцып – аснова марфемнага аналізу.
3. Адрозненне і ўзаемаадносіны марфемнага, словаўтваральнага і этымалагічнага аналізаў.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юніпресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, – 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.

7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Русак, В.П. Марфаналогія сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. – Мінск: Беларуская навука, 2003. – 316 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
12. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Практычныя заняткі № 3.

Словаўтварэнне.

Пытанні для абмеркавання ў аўдыторыі

1. Прадмет, задачы і месца словаўтварэння сярод іншых лінгвістычных дысцыплін.
2. Вытворнае слова – аб’ект вывучэння ў словаўтварэнні. Утваральная аснова і словаўтваральны фармант.
3. Словаўтваральнае значэнне як асобы тып моўнага значэння. Адрозненне словаўтваральнага значэння ад лексічнага і граматычнага.
4. Сродкі выражэння і тыпы словаўтваральных значэнняў.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.

6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.
7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Русак, В.П. Марфаналогія сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. – Мінск: Беларуская навука, 2003. – 316 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
12. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Практычныя заняткі № 4.

Комплексныя адзінкі словаўтваральнай сістэмы.

Пытанні для абмеркавання ў аўдыторыі

1. Комплексныя адзінкі словаўтваральнай сістэмы, іх характарыстыка: словаўтваральная пара, словаўтваральны ланцужок, словаўтваральны рад, словаўтваральная парадыгма, словаўтваральнае гняздо.
2. Паняцце словаўтваральны тыпа, словаўтваральнай (марфаналагічнай) мадэлі, словаўтваральнай нормы.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.

6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.
7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Русак, В.П. Марфаналогія сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. – Мінск: Беларуская навука, 2003. – 316 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
12. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Практычныя заняткі № 5.

Спосабы словаўтварэння.

Пытанні для абмеркавання ў аўдыторыі

1. Сінхроннае і дыяхроннае словаўтварэнне. Спосабы сінхроннага словаўтварэння, іх класіфікацыя паводле характару словаўтваральных фармантаў: афіксальныя, бязафіксныя і змешаныя (камбінаваныя) спосабы словаўтварэння.
2. Прадуктыўнасць сінхронных спосабаў словаўтварэння.
3. Спосабы дыяхроннага словаўтварэння: лексіка-семантычны, лексіка-сінтаксічны, марфалагічна-сінтаксічны.
4. Разнавіднасці _____ марфалагічна-сінтаксічнага словаўтварэння: субстантывацыя, _____ ад’ектывацыя, адвербіялізацыя, пранаміналізацыя, нумералізацыя, прэпазіцыяналізацыя і інш.
5. Прадуктыўнасць дыяхронных спосабаў словаўтварэння.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.

4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.
7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Русак, В.П. Марфаналогія сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. – Мінск: Беларуская навука, 2003. – 316 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
12. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

КАНТРАЛЮЕМАЯ САМАСТОЙНАЯ РАБОТА СТУДЭНТАЎ

КСРС 1. Структурна-семантычныя ўзаемаадносіны афіксальных марфем у складзе слова. Аманімія, полісемія (мнагазначнасць), сінанімія і антанімія марфем.

Пытанні:

1. Аманімія каранёў і афіксаў.
2. Полісемія (мнагазначнасць) каранёў і афіксаў.
3. Сінанімія каранёў і афіксаў.
4. Антанімія каранёў і афіксаў.
5. Экспрэсіўна-стылістычныя функцыі марфем у мове.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч.— Мінск: Навука і тэхніка. — Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. — 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. — 1986. — 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. — Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. — 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. — Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. — 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. — Мінск: Навука і тэхніка. — Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. — 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. — Мінск: Беларуская навука, 2007. — 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. — Мінск: Беларуская навука, 2009. — 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. — Мінск: НАН Беларусі, 2001. — 251 с.
7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. — 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. — Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. — 288 с.
9. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. — Мінск: Універсітэцкае, 1996. — 654 с.
10. Шаkun, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шаkun. — Мінск: Вышэйшая школа, 1978. — 128 с.

КСРС 2. Марфаналягія.

Пытанні:

1. Марфанема. Субморф і яго адносіны да морфа. Марфаналягічны рад.
2. Фанемная структура каранёвых і афіксальных марфем.
3. Марфаналягічныя з’явы: чаргаванні (альтэрнацыя) фанем у межах марфемы, чаргаванні фанем на стыку марфем.
4. Усячэнне і нарашчэнне (інтэрфіксацыя) асновы .
5. Накладанне (інтэрферэнцыя, аплікацыя, гаплалагія) морфаў.
6. Фанемнае сцяжэнне морфаў.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч.– Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юніпресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навуц. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналягія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.
7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Русак, В.П. Марфаналягія сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. – Мінск: Беларуская навука, 2003. – 316 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
12. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналягія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

КСРС 3. Комплексныя адзінкі словаўтваральнай сістэмы.

Пытанні:

1. Словаўтваральная пара.
2. Словаўтваральны ланцужок.
3. Словаўтваральная парадыгма.
4. Словаўтваральнае гняздо і яго структура
5. Словаўтваральны тып і яго паняцце.
6. Паняцце словаўтваральнай (марфаналагічнай) мадэлі.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналагія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.
7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скаун, 1997. – 288 с.
9. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
10. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
11. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналагія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

КСРС 4. Спосабы словаўтварэння.

Пытанні:

1. Спосабы сінхроннага словаўтварэння, іх класіфікацыя паводле характару словаўтваральных фармантаў: афіксальныя, бязафіксныя і змешаныя спосабы словаўтварэння.
2. Складанне як спосаб словаўтварэння, яго разнавіднасці: асноваскладанне, словаскладанне.
3. Абрэвіяцыя, яе разнавіднасці. Віды абрэвіятур.
4. Адваротнае словаўтварэнне.
5. Прадуктыўнасць сінхронных спосабаў словаўтварэння.
6. Дыяхронныя спосабы словаўтварэння: лексіка-семантычны, лексіка-сінтаксічны, марфалагічна-сінтаксічны, іх характарыстыка.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Лукашанец, А.А. Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.
7. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
9. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
10. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
11. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфанаалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Экзаменацыйныя пытанні

1. Марфеміка як вучэнне аб структурных частках слова – марфемах.
2. Марфема як мінімальная значымая частка слова.
3. Класіфікацыя марфем.
4. Корань слова. Свабодныя і звязаныя карані.
5. Афіксоіды як марфемы пераходнага тыпу.
6. Віды афіксальных марфем.
7. Прэфіксы, іх функцыі.
8. Суфіксы, іх функцыі.
9. Постфіксы.
10. Конфіксы.
11. Пытанне аб інтэрфіксах у лінгвістычнай літаратуры.
12. Флексіі, іх функцыі.
13. Аснова як абавязковы кампанент структуры слова. Члянiмасць і вытворнасць асновы.
14. Словаўтваральныя, формаўтваральныя і сінкрэтычныя афіксы.
15. Рэгулярныя і нерэгулярныя, прадуктыўныя і непрадуктыўныя афіксы.
16. Матэрыяльна выражаныя і нулявыя афіксы.
17. Аманімія, мнагазначнасць, сінанімія і антанімія марфем.
18. Марфемны аналіз слова. Яго спецыфіка, задачы, адрозненне ад словаўтваральнага аналізу.
19. Этымалагічны аналіз слова, яго спецыфіка.
20. Гістарычныя змены ў марфемнай структуры слова.
21. Марфаналогія як раздзел мовазнаўства. Яе прадмет і задачы.
22. Асноўныя паняцці марфаналогіі.
23. Словаўтваральны аналіз, яго спецыфіка.
24. Утваральная база. Словаўтваральны фармант. Словаўтваральнае значэнне.
25. Словаўтварэнне як раздзел мовазнаўства. Яго прадмет і задачы.
26. Словаўтваральная пара, словаўтваральны ланцужок, словаўтваральны рад, словаўтваральная парадыгма, словаўтваральнае гняздо.
27. Словаўтваральны тып. Словаўтваральная мадэль.
28. Паняцце словаўтваральнай нормы. Індывідуальна-аўтарская словатворчасць.
29. Сінхроннае і дыяхроннае словаўтварэнне.
30. Спосабы дыяхроннага словаўтварэння.
31. Лексіка-семантычны спосаб словаўтварэння.
32. Лексіка-сінтаксічны спосаб словаўтварэння.
33. Марфалагічна-сінтаксічны спосаб словаўтварэння.
34. Віды марфалагічнага словаўтварэння.
35. Афіксальнае словаўтварэнне.
36. Складанне як спосаб словаўтварэння, яго фармальна-структурныя разнавіднасці.
37. Абрэвіяцыя, яе асаблівасці. Віды абрэвіятур.
38. Марфаналагічныя з’явы ў сучаснай беларускай мове.

- 39. Асаблівасці ўтварэння назоўнікаў у сучаснай беларускай мове.
- 40. Калькаванне як асобы від словаўтварэння.
- 41. Асаблівасці ўтварэння прыметнікаў у сучаснай беларускай мове.
- 42. Утварэнне дзеясловаў у сучаснай беларускай мове.
- 43. Утварэнне прыслоўяў у сучаснай беларускай мове.
- 44. Актыўныя працэсы ў беларускім словаўтварэнні на сучасным этапе.

АГУЛЬНЫ СПІС ЛІТАРАТУРЫ

Асноўная

1. *Беларуская* граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. *Беларуская мова: хрэстаматыя* / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. *Беларуская мова: Энцыклапедыя* / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. *Граматыка беларускай мовы. У 2 т.* / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, – 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. *Зборнік тэкстаў для лінгвістычнага аналізу: для студэнтаў філал. фак. / аўт.-склад.: З.І. Бадзевіч [і інш.].* – Мінск: БДУ, 2005. – 259 с.
6. *Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец.* Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
7. *Лукашанец, А.А.* Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.
8. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэсэвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
9. *Русак, В.П.* Марфанаалогія сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. – Мінск: Беларуская навука, 2003. – 316 с.
10. *Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік* / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
11. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
12. *Шаkun, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шаkun. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
13. *Шаkun, Л.М.* Словаўтварэнне / Л.М. Шаkun. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
14. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфанаалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Дадатковая

1. *Булахаў, М.Г.* Прыметнік у беларускай мове / М.Г. Булахаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1964. – 199 с.
2. *Вярхоў, П.В.* Лічэбнік у беларускай мове (параўнальна з рускай і ўкраінскай мовамі) / П.В. Вярхоў. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1961. – 36 с.
3. *Жыдовіч, М.А.* Назоўнік у беларускай мове. Ч.1. Адзіночны лік / М.А. Жыдовіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1969. – 320 с.

4. *Лепешаў, І.Я.* Сучасная беларуская літаратурная мова: спрэчныя пытанні: Дапаможнік / І.Я. Лепешаў. – Гродна: ГрДУ, 2002. – 207 с.
5. *Малажай, Г.М.* Лабараторныя працы па сучаснай беларускай мове: Вучэбны дапаможнік для студэнтаў філалагічных факультэтаў ВНУ. - 2-е выд., дапрац. і дап / Г.М. Малажай, Т.М. Кананенка. – Мінск: Вышэйшая школа, 1999. – 300 с.
6. *Наркевіч, А.І.* Назоўнік. Граматычныя катэгорыі і формы / А.І. Наркевіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1976. – 248 с.

Слоўнікі

1. *Бардовіч, А.М.* Марфемны слоўнік беларускай мовы / А.М. Бардовіч, Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1989. – 716 с.
2. *Бардовіч, А.М.* Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы / А.М. Бардовіч, М.М. Круталевіч, А.А. Лукашанец. – Мінск: Беларуская навука, 2000. – 413 с.
3. Беларускі арфаграфічны слоўнік / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Л.П. Кунцэвіч, І.У. Кандраценя; пад рэд. А.А. Лукашанца. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 695 с.
4. *Булыка, А.М.* Слоўнік іншамовных слоў: актуальная лексіка / А.М. Булыка. – Мінск: Попурри, 2005. – 336 с.
5. Граматычны слоўнік дзеяслова / НАН Беларусі. Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа; Навук. рэд.: А.І. Падлужны; Уклад. В.П. Русак, Л. Ліхадзіеўская. – Мінск : Беларуская навука, 2007. – 1252 с.
6. Граматычны слоўнік назоўніка / НАН Беларусі. Ін-т мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы; Навук. рэд. А.Я. Міхневіч, В.П. Русак; Уклад.: Г.У. Арашонкава, Н.А. Чабатар, А.М. Астапчук, В.І. Уласевіч. – Мінск : Беларуская навука, 2008. – 1379 с.
7. *Завальнюк, У.М.* Слоўнік сучаснай беларускай мовы / У.М. Завальнюк, М.Р. Прыгодзіч, В.К. Раманцэвіч / пад агул. рэд. У.М. Завальнюка. – Мінск, Народная асвета, 2009. – 399 с.
8. Слоўнік беларускай мовы. Арфаграфія. Арфаэпія. Акцэнтuaцыя. Словазмяненне. – Мінск: Беларуская Савецкая Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1987. – 902 с.
9. *Сцяцко, П.У.* Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П.У. Сцяцко, М.Ф. Гуліцкі, Л.А. Антанюк. – Мінск: Вышэйшая школа, 1990. – 222 с.
10. Глумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. М.Р. Судніка, М.Н. Крыўко. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1999. – 784 с.
11. Глумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / пад агулн. рэд. К.К. Атраховіча. – Мінск: Беларуская Савецкая Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі. Т. 1, 1977. – 608 с.; Т. 2, 1978. – 768 с.; Т. 3, 1979. – 672 с.; Т. 4, 1980. – 767 с.; Т. 5, кн. 1, 1983. – 663 с.; Т. 5, кн. 2, 1984. – 608 с.

УЗОРЫ РАЗБОРАЎ

МАРФЕМНЫ АНАЛІЗ СЛОВА

Схема марфемнага аналізу

Вызначыць лексічнае значэнне аналізуемага слова (па тлумачальным слоўніку беларускай мовы).

Правесці структурнае члененне слова з канца ў наступным парадку:

I. Часціна мовы аналізуемага слова – зменная (як змяняецца)/нязменная.

II. Канчатак (флексія), яго тыпы:

- 1) па характары фармальнага выражэння;
- 2) па характары адносін да вар’іравання – прадстаўлены адным варыянтам/прадстаўлены наборам варыянтаў;
- 3) па функцыі – словазменны/словаўтваральны/сінкрэтычны;
- 4) па характары граматычнага значэння ў залежнасці ад прыналежнасці да той ці іншай часціны мовы;
- 5) па здольнасці да аднаўлення ў маўленні – рэгулярны/нерэгулярны.

III. Тыпы асноў:

- 1) па функцыі – аснова словаформы/аснова слова;
- 2) па структуры – члянiмая/нечлянiмая, простая/складаная, перарывiстая/неперарывiстая.

IV. Корань, яго тыпы:

- 1) па ступені самастойнасці ў выражэнні значэння – свабодны/паўзвязаны/звязаны;
- 2) па характару значэння – прадметны/працэсуальны/прыметавы/колькасная прымета;
- 3) па характары вар’іравання;
- 4) па паяўнасці/адсутнасці чаргаванняў;
- 5) па стылістычнай афарбоўцы.

V. Суфіксы, іх тыпы:

- 1) па характары фармальнага выражэння;
- 2) па структуры – вытворныя/невыворныя;
- 3) па характары вар’іравання;
- 4) па функцыі – словазменны/словаўтваральны/сінкрэтычны;
- 5) па значэнні (пералік значэнняў суфіксаў гл.: Беларускую граматыку. Ч.1. Мн., 1985);
- 6) па здольнасці да аднаўлення ў маўленні;
- 7) па стылістычнай афарбоўцы.

VI. Прыстаўкі (прэфіксы), іх тыпы:

- 1) па структуры – вытворныя/невыворныя;
- 2) па функцыі – словазменныя/словаўтваральныя/сінкрэтычныя;
- 3) па характары значэння – граматычныя/словаўтваральныя (якое іменная значэнне гл. Беларускую граматыку. Ч.1. Мн., 1985);
- 4) па здольнасці да аднаўлення ў маўленні;
- 5) па стылістычнай афарбоўцы.

VII. Постфіксы, іх тыпы:

- 1)) па функцыі – словазменны/словаўтваральны;
 2) па характары значэння – словаўтваральныя (зваротнасць, няпэўнасць) /граматычныя (множнасць)
 УІІ. Інтэрфіксы, іх тыпы па функцыі – злучальныя, “структурныя кампаненты (пракладкі), якія служаць для ўтварэння слова).
 ІХ. Умоўныя абазначэнні лінейнай паслядоўнасці марфем: а) канчатак -- □ ; б) аснова слова (словаформы) -- ; в) суфікс -- ^; г) карань слова -- ∩ ; д) прыстаўка -- ; е) постфікс -- ; ж) інтэрфікс -- | |.

Узоры марфемнага разбору

Пералесак

Пералесак. ‘Невялікі лес, аддзелены палянамі ад іншых лясных участкаў’ (ТСБМ).

I. Назоўнік, змяняецца па склонах і ліках (*пералесак, пералеск-у, пералеск-ам, пералеск-і і г.д.*).

II. Канчатак ў дадзеным слове: 1) у форме Н. скл. прадстаўлены нулявой морфам, які матэрыяльна не выражаны; 2) у кожнай склонавай форме аднаварыянтны: *пералесак-Ø, пералеск-у і г.д.*; 3) выконвае словазменную функцыю; 4) выражае граматычнае значэнне адз. ліку, муж. роду, Н. скл.; 5) з’яўляецца рэгулярным.

III. Аснова словаформы *пералесак* – Ø; 1) аснова слова супадае з асновай словаформы *пералесак* – Ø; 2) вытворная (члэнная), простая, непарарыўная.

IV. Каранёвая марфема прадстаўлена морфам –*лес-*(аднакаранёвыя словы: *лес, лясок, лясны, лясісты*): 1) карань свабодны (параўн. *лес-* Ø); 2) мае прадметнае значэнне; 3) выступае ў трох фанетычных варыянтах: –*лес-*, –*ляс-*, –*ляс’* – (параўн. *лес* – *лясок* -- *лясісты*); 4) назіраецца чаргаванне галосных [э] з [а] і цвёрдых зычных з мяккімі зычнымі [с] -- [с’]; 5) нейтральны ў стылістычных адносінах.

V. Суфіксальная марфема рэалізуецца ў морфе –*ак-*, які: 1) матэрыяльна выражаны; 2) па структуры невытворны; 3) прадстаўлены двума варыянтамі: –*ак-*, –*к-* (параўн. *пералес-ак* –Ø -- *пералес-к-у*); 4) выконвае словаўтваральную функцыю; 5) мае прадметна-памяншальнае значэнне; 6) рэгулярны; 7) нейтральны ў стылістычных адносінах.

VI. Прэфіксальная марфема рэалізуецца ў морфе *пера-*, які: 1) па структуры невытворны; 2) выконвае словаўтваральную функцыю; 3) мае прасторавае значэнне ‘*праз, цераз* (‘*паміж*’), зацёмненае значэннем суфіксальнага морфа –*ак-*; 4) рэгулярны; 5) нейтральны ў стылістычных адносінах.

ІХ. Графічны разбор: *пералесак* Ø.

Вавёрчын.

Вавёрчын. ‘Які мае адносіны да вавёркі, належыць вавёрцы’ (ТСБМ).

I. Прыналежны прыметнік, змяняецца па родах у адз. ліку (вавёрчын, вавёрчына), ліках (вавёрчын, вавёрчыны) і склонах (вавёрчын, вавёрчынага, вавёрчынаму і г.д.).

II. Канчаткі ў форме Н. скл. муж. роду рэалізуюцца ў нулявым морфе, які: 1) матэрыяльна не выражаны; 2) прадстаўлены адным варыянтам (вавёрчын – Ø);

3) выконвае словазменную функцыю; 4) мае граматычнае значэнне адз. ліку, муж. роду, Н.скл. ; 5) з'яўляецца рэгулярным.

III. Аснова словаформы – вавёрчын – Ø: 1) аснова слова супадае з асновай словаформы: вавёрчын – Ø; 2) вытворная (члянiмая), простая, непарарывiстая.

IV. Каранёвая марфема прадстаўлена морфамi –*вавёрч-* (аднакаранёвыя словы: *вавёрка, вавёркавы*): 1) карань паўзвязаны (параўн. *вавёрк-а і вавёрчын- Ø*); 2) мае прадметнае значэнне; 3) выступае ў трох фанетычных варыянтах: *-вавёрк-, вавёрк'-, -вавёрч-*, (параўн. *вавёрка—вавёркі—вавёрчын*); 4) назiраецца чаргаванне заднеязычнага [к] з шыпячым [ч]; 5) нейтральны ў стылістычных адносінах.

У. Суфіксальная марфема рэалiзуецца ў морфе --*ын--*, які: 1) матэрыяльна выражаны; 2) па структуры невытворны; 3) прадстаўлены адным варыянтам: *-ын-* (параўн. *вавёрк-а --вавёрч-ын - Ø – вавёрч-ын- ага, ластаўк-а – ластаўч-ын-а – ластаўч-ын-ага*); 4) выконвае словаўтваральную функцыю; 5) мае значэнне родавай прыналежнасці; 6) рэгулярны; 7) нейтральны ў стылістычных адносінах.

IX. Графічны разбор: *вавёрчын Ø*.

Вырасц-е.

Вырасці. ‘Стаць большым; падрасці’

I.Дзеяслоў, змяняецца па асобах, ліках, часах, ладах: (*выраст-у, вырасц-еш, вырасц-е, вырасц-ем, вырасц-еце, выраст-уць; вырас Ø бы, хай/ няхай вырасц-е, вырасц-ем і г.д.*).

II. Канчатак ў дадзеным слове: 1) у форме 3-й асобы, адз. ліку, прадстаўлены морфам *-е*, які матэрыяльна выражаны; 2) у кожнай зменнай форме аднаварыянтны: *выраст-у, вырасц-еш, вырасц-е, вырасц-ем, вырасц-еце, і г.д.*; 3) выконвае словазменную функцыю; 4) выражае граматычнае значэнне 3-й асобы, адз. ліку, будучага часу, абвеснага ладу; 5) з'яўляецца рэгулярным.

III. Аснова словаформы *вырасц-е*; 1) аснова слова *вырас-ці*, не супадае з асновай словаформы *вырасц-е* 2) вытворная (члянiмая), простая, непарарывуная.

IV. Каранёвая марфема прадстаўлена морфам *-расц-* (аднакаранёвыя словы: *расту, рост, расціць, вырошчваць*): 1) карань паўзвязаны (параўн. *рост – расціць -- вырошчваць*); 2) мае працэсуальнае значэнне; 3) выступае ў сямі фанетычных варыянтах: *-рос-, -расц'-, -росц'-, -рост-, -раст-, -рашч-, -рошч-* (параўн. *рос -- расціць –росцім -- рост – расту -- вырошчваць—вы'рашчу*); 4) назiраецца чаргаванне галосных [о] з [а], цвёрдых зычных з мяккімі зычнымі [т] -- [ц'], спалучэнняў зычных [ст, цц'] з [шч]; 5) нейтральны ў стылістычных адносінах.

VI. Прэфіксальная марфема рэалiзуецца ў морфе *вы-*, які: 1) па структуры невытворны; 2) выконвае словаўтваральную функцыю; 3) мае значэнне ‘завяршыць дзеянне’; 4) рэгулярны; 5) нейтральны ў стылістычных адносінах.

IX. Графічны разбор: *вырасце.*

Глыбока.

Глыбока. ‘Які знаходзіцца глыбока, на вялікай глыбіні’.

I.Прыслоўе, не мае форм словазмянення, але валодае формамі ступеней параўнання (*глыбей—найглыбей*).

III. Аснова словаформы і аснова слова -- усё слова ў цэлым: *глыбока*; 2) абедзве асновы вытворныя (члянiмыя), простыя, непарарывуныя.

ІУ. Каранёвая марфема прадстаўлена морфам *-глыб-* (аднакаранёвыя словы: *глыб, глыба, углыб, глыбіня, глыбокі*): 1) карань свабодны (параўн. *глыб* Ø – *глыбокі* -- *углыб*); 2) мае прадметнае значэнне; 3) выступае ў трох фанетычных варыянтах: *--глып-, -глыб-, -глыб'-* (параўн. *глыб* -- *глыба* – *глыбіня*); 4) назіраецца чаргаванне парных звонкіх з парнымі глухімі *[б]* -- *[п]*, цвёрдых зычных з мяккімі зычнымі *[б]* -- *[б']*; 5) нейтральны ў стылістычных адносінах.

У. У аснове словаформы і аснове слова два суфіксальныя морфы: *-ок-* і *-а-*.

Морф *-а-* вылучаецца пры супастаўленні з аднаструктурнымі словамі: *высока, далёка, вузка* і інш., які: 1) матэрыяльна выражаны; 2) па структуры невытворны; 3) прадстаўлены адным варыянтам: *-а-* (параўн. *глыбок-і* – *глыбок-а*); 4) выконвае словаўтваральную функцыю; 5) абазначае прымету з дадатковым акалічнасным значэннем; 6) рэгулярны; 7) нейтральны ў стылістычных адносінах.

Морф *-ок-* вылучаецца пры супастаўленні з аднаструктурнымі словамі: *высока, шырока, далёка*, які: 1) матэрыяльна выражаны; 2) па структуры невытворны; 3) прадстаўлены ў мове трыма варыянтамі: *-ок-/ёк-, -к-* (параўн. *глыбока* – *далёка* – *блізка-- вузка*); 4) выконвае словаўтваральную функцыю; 5) абазначае якасць прыметы, названую ўтваральным словам; 6) рэгулярны; 7) нейтральны ў стылістычных адносінах.

ІХ. Графічны разбор: *глыбока*.

СЛОВАЎТВАРАЛЬНЫ АНАЛІЗ СЛОВА

Схема словаўтваральнага аналізу

1. Вызначыць, да якой часціны мовы належыць вытворнае слова.
2. Вызначыць лексічнае значэнне аналізуемага слова.
3. Устаноўце словаўтваральную базу (аснова, цэлае слова ці спалучэнне слоў).
4. Вызначыць словаўтваральны сродак (фармант) – прыстаўка, суфікс, конфікс і інш.
5. Стылістычная афарбоўка афікса.
6. Характар марфаналагічных змяненняў у складзе ўтваральнай асновы: а) чаргаванне гукаў; б) усячэнне асновы; в) накладанне морфаў (аплікацыя); г) сцяжэнне.
7. Словаўтваральны тып (структурная схема пабудовы вытворных слоў).
8. Рэгулярнасць, прадуктыўнасць дадзенага словаўтваральнага тыпу.
9. Спосаб словаўтварэння (прыставачны, суфіксальны, прыставачна-суфіксальны, бясуфіксны, постфіксальны і інш.).
10. Ступень вытворнасці аналізуемага слова.
11. Графічная схема ўтварэння слова (абазначэнне словаўтваральнай сувязі вытворнага слова і слова з утваральнай асновай).

УЗОР СЛОВАЎТВАРАЛЬНАГА АНАЛІЗУ

Невысокі

Невысокі ‘які не вызначаецца высокім ростам’ (ТСБМ).

1. Прыметнік.

2. Слова вытворнае.
3. Утваральная аснова – *высокі*(цэлае слова).
4. Словаўтваральны сродак – прыстаўка *не-*.
5. Прыстаўка *не-* стылістычна не афарбаваная; мае адмоўнае значэнне.
6. Дадатковых марфаналагічных зменаў у складзе ўтваральнай асновы не адбываецца.
7. Адносіцца да словаўтваральнага тыпу прыметнікаў, утвораных ад саміх жа прыметнікаў з дапамогай прыставачнага морфа *не-*: *недалёкі, неглыбокі, невясёлы і інш.*
8. Тып рэгулярны, прадуктыўны.
9. Спосаб утварэння – прыставачны.
10. Ступень вытворнасці – першая.
11. *Высокі --- невысокі.*

Пералесак

Пералесак ‘невялікі лес, аддзелены палянамі ад іншых лясных участкаў’ (ТСБМ).

1. Назоўнік.
2. Слова вытворнае.
3. Утваральная аснова – *лес-*.
4. Словаўтваральны сродак – прыстаўка *пера-* і суфікс *-ак-* (конфікс).
5. Конфікс стылістычна не афарбаваны; мае значэнне ‘падобны да таго, што названа ўтваральным словам, але якія не з’яўляюцца ім ў поўнай меры’.
6. Дадатковых марфаналагічных зменаў у складзе ўтваральнай асновы не адбываецца.
7. Адносіцца да словаўтваральнага тыпу назоўнікаў, утвораных ад саміх жа назоўнікаў з дапамогай прыставачнага морфа *пера-* і суфіксальнага морфа *-ак-*: *перашыек, пераярак.*
8. Тып нерэгулярны, непрадуктыўны.
9. Спосаб утварэння – прыставачна-суфіксальны.
10. Ступень вытворнасці – першая.
11. *Лес—пералесак.*

II СЕМЕСТР

Марфалогія

Тэматыка лекцый

Лекцыя № 1.

Назоўнік як часціна мовы.

План лекцыі

1. Семантыка-камунікацыйная адметнасць і граматычныя асаблівасці назоўніка як носбіта агульнага значэння прадметнасці. Лексіка-граматычныя разрады назоўнікаў як адлюстраванне ўзаемасувязі лексікі і марфалогіі. Назоўнікі агульныя і ўласныя, канкрэтныя і абстрактныя, адушаўленыя і неадушаўленыя, асабовыя, зборныя, рэчыўныя; сінгулятывы, іх семантычныя і граматычныя асаблівасці.
2. Сістэма граматычных катэгорый назоўніка: катэгорыі роду, ліку і склону. Катэгорыя роду назоўнікаў. Значэнне і сродкі выражэння граматычных значэнняў мужчынскага, жаночага і ніякага роду. Пытанне аб назоўніках агульнага роду ў беларускай мове. Граматычны род абрэвіатур. Род марфалагічна нязменных назоўнікаў. Разыходжанні ў граматычным родзе некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.
3. Катэгорыя ліку назоўнікаў. Значэнне і сродкі выражэння лікавага супрацьпастаўлення. Адзіночналікавыя і множналікавыя назоўнікі. Рэшткі парнага ліку ў сучаснай беларускай мове. Несупадзенне ў граматычным ліку некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.
4. Катэгорыя склону назоўнікаў. Сістэма склону назоўнікаў у сучаснай беларускай мове. Пытанне аб значэннях склонавых форм у лінгвістычнай літаратуры. Сродкі выражэння склонавых значэнняў у беларускай мове. Роля прыназоўнікаў у выражэнні склонавых значэнняў. Рэшткі формы клічнага склону.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.

4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
7. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скаун, 1997. – 288 с.
8. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
9. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
10. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.
11. *Жыдовіч, М.А.* Назоўнік у беларускай мове. Ч.1. Адзіночны лік / М.А. Жыдовіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1969. – 320 с.
12. *Наркевіч, А.І.* Назоўнік. Граматычныя катэгорыі і формы / А.І. Наркевіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1976. – 248 с.

Лекцыя № 2.

Прыметнік як часціна мовы.

План лекцыі

1. Прыметнік як часціна мовы. Семантыка-камунікатыўная адметнасць і граматычныя катэгорыі прыметніка як носьбіта непрацэсуальнай прыметы.
2. Поўныя і кароткія формы якасных прыметнікаў, іх ужыванне і сінтаксічная роля. Сцягнутыя формы прыметнікаў і іх роля ў мастацкім тэксце. Ступені параўнання якасных прыметнікаў, іх значэнне і ўтварэнне.
3. Пытанне аб граматычным статусе катэгорыі ступеней параўнання прыметнікаў у беларускай мове. Асаблівасці катэгорыі ступеней параўнання прыметнікаў у беларускай мове ў параўнанні з рускай мовай. Прыметнікі са значэннем ацэнкі і меры якасці.
4. Скланенне якасных, адносных і прыналежных прыметнікаў. Пытанне аб аб'ёме словазменнай парадгмы прыметнікаў розных разрадаў. Варыянтнасць скланавых канчаткаў прыметнікаў.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. *Булахаў, М.Г.* Прыметнік у беларускай мове / М.Г. Булахаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1964. – 199 с.
5. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
6. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
7. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
9. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
10. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
11. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфанаалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Лекцыя № 3.

Лічэбнік як часціна мовы.

План лекцыі

1. Семантычныя асаблівасці і спецыфіка граматычных катэгорый лічэбнікаў як слоў з колькасна-лікавым значэннем.
2. Разрады лічэбнікаў паводле значэння і структуры. Колькасныя (уласнаколькасныя і зборныя) лічэбнікі, асаблівасці іх сінтаксічнай спалучальнасці з назоўнікамі. Дробавыя лічэбнікі, іх семантычныя і структурныя асаблівасці. Пытанне аб парадкавых лічэбніках і іх месцы ў сістэме часцін мовы, асаблівасці семантыкі і ўтварэння.
3. Простыя, складаныя і састаўныя лічэбнікі, іх структура. Скланенне лічэбнікаў розных разрадаў. Няпэўнаколькасныя словы.

4. Асаблівасці выкарыстання лічэбнікаў у кантэксце.
5. Ужыванне лічэбнікаў у ролі іншых часцін мовы.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. *Вярхоў, П.В.* Лічэбнік у беларускай мове (параўнальна з рускай і ўкраінскай мовамі) / П.В. Вярхоў. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1961. – 36 с.
5. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
6. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
7. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
9. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
10. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
11. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфанаалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Лекцыя № 4.

Займеннік як часціна мовы.

План лекцыі

1. Семантыка-камунікатыўная і граматычная адметнасць займеннікаў як слоў-“замяняльнікаў”, “указальнікаў”. Пытанне аб месцы займеннікаў у сістэме часцін мовы. Тэрмін “займеннік” як сумяшчэнне двух значэнняў гэтага разраду слоў: лексічнага і функцыянальнага.

2. Семантычная класіфікацыя займеннікаў. Разрады займеннікаў паводле лексічнага значэння: асабовыя, зваротны, прыналежныя, указальныя, азначальныя, пытальныя, адносныя, адмоўныя, няпэўныя (неазначальныя).
3. Марфалагічная класіфікацыя займеннікаў. Разрады займеннікаў паводле суадносін з іншымі часцінамі мовы. Займеннікі-назоўнікі. Катэгорыя роду, адушаўлёнасці-неадушаўлёнасці ў займенніках-назоўніках. Займеннікі-прыметнікі. Займеннікі-лічэбнікі. Займеннікі-прыслоўі.
4. Скланенне займеннікаў розных разрадаў. Варыянты склонавых форм займеннікаў.
5. Пераход іншых часцін мовы ў займеннікі. Пранаміналізацыя і яе роля ва ўтварэнні займеннікаў марфалагічна-сінтаксічным спосабам.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
7. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скаун, 1997. – 288 с.
8. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
9. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
10. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфанаалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Лекцыя № 5.

Дзеяслоў як часціна мовы. Сістэма катэгорый і форм дзеяслова (I)

План лекцыі

1. Асаблівасці семантыкі і граматычная адметнасць дзеяслова як носьбіта працэсуальнай прыметы. Граматычныя катэгорыі і граматычныя формы дзеяслова.
2. Неазначальная форма дзеяслова (інфінітыў), яе ўтварэнне, граматычнае значэнне, марфалагічныя адзнакі і сінтаксічныя функцыі. Інфінітыў як назва дзеяння.
3. Асновы дзеяслова: інфінітива і цяперашняга (будучага простага) часу. Спосабы вызначэння асноў дзеясловаў. Роля асноў дзеясловаў ва ўтварэнні дзеяслоўных формаў.
4. Пераходныя (прама пераходныя і ўскосна пераходныя) і непераходныя дзеясловы, асаблівасці іх семантыкі і спалучэння са склонавымі формамі назоўніка.
5. Катэгорыя трывання дзеяслова. Дзеясловы закончанага і незакончанага трывання. Аднатрывальныя і двухтывальныя дзеясловы.
6. Зваротныя дзеясловы, іх утварэнне і лексіка-граматычная адметнасць. Разрады зваротных дзеясловаў паводле значэння: уласна-зваротныя, узаемна-зваротныя, агульна-зваротныя, ускосна-зваротныя, пасіўна-якасныя, актыўна-безаб'ектныя, зваротна-пасіўныя, зваротна-залежныя.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. *Васілеўскі, М.С.* Прадуктыўныя тыпы дзеясловаў у сучаснай беларускай мове / М.С. Васілеўскі. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1970. – 110 с.
5. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
6. *Івашуціч, Я.М.* Націск у дзеяслоўных формах сучаснай беларускай мовы / Я.М. Івашуціч. – Мінск: Вышэйшая школа, 1981. – 96 с.
7. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.

8. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скаун, 1997. – 288 с.
10. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
12. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфаналягія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Лекцыя № 6.

Дзеяслоў як часціна мовы. Сістэма катэгорый і форм дзеяслова (II)

План лекцыі

1. Катэгорыя стану дзеяслова. Пытанне пра стан дзеяслова ў сучаснай лінгвістыцы. Незалежны і залежны стан дзеяслова, спосабы і сродкі выражэння станавых значэнняў.
2. Катэгорыя ладу дзеяслова як словазменная дзеяслоўная катэгорыя. Граматычнае значэнне катэгорыі ладу. Сродкі выражэння мадальнага значэння рэальнасці-ірэальнасці дзеяння. Граматычныя формы абвеснага, загаднага і ўмоўнага ладу. Лад і час дзеяслова, лад і асоба дзеяслова, лад і род дзеяслова.
3. Катэгорыі роду і ліку дзеясловаў, іх формы і спецыфіка функцыянавання ў сістэме форм абвеснага, загаднага і ўмоўнага ладу, цяпершняга, будучага і прошлага часу. Суадноснасць катэгорыі роду і катэгорыі асобы дзеяслова.
4. Катэгорыя асобы дзеяслова. Граматычныя значэнні першай, другой і трэцяй асобы адзіночнага і множнага ліку, іх выражэнне і ўжыванне. Марфалагічныя сродкі выражэння асобы. Значэнні форм асобы і сінтаксічныя ўмовы іх ужывання. Безасабовыя дзеясловы, іх значэнне, граматычныя формы і ўжыванне.
5. Дзеепрыметнік як дзеяслоўна-іменная форма. Граматычная характарыстыка дзеепрыметнікаў.
6. Дзеепрыслоўе як дзеяслоўна-прыслоўная форма. Граматычная характарыстыка дзеепрыслоўя. Суадноснасць дзеепрыслоўяў з дзеясловамі і прыслоўямі.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.

2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. *Васілеўскі, М.С.* Прадуктыўныя тыпы дзеясловаў у сучаснай беларускай мове / М.С. Васілеўскі. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1970. – 110 с.
5. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
6. *Івашуціч, Я.М.* Націск у дзеяслоўных формах сучаснай беларускай мовы / Я.М. Івашуціч. – Мінск: Вышэйшая школа, 1981. – 96 с.
7. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
8. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
12. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Лекцыя № 7.

Прыслоўе як часціна мовы.

План лекцыі

1. Семантычныя асаблівасці і граматычная адметнасць прыслоўяў як слоў са значэннем прыметы дзеяння ці прыметы прыметы.
2. Тыпы прыслоўяў у залежнасці ад характару выражэння лексічнага значэння: знамянальныя і займеннікавыя прыслоўі. Групы займеннікавых прыслоўяў.
3. Лексіка-граматычныя разрады прыслоўяў: азначальныя і акалічнасныя.
4. Ужыванне прыслоўяў адных разрадаў са значэннем іншых.
5. Ступені параўнання (вышэйшая і найвышэйшая) якасных прыслоўяў, іх утварэнне і ўжыванне. Суадноснасць ступеней параўнання якасных прыслоўяў і ступеней параўнання якасных прыметнікаў.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навуц. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
7. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
8. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
9. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
10. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфанаалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Лекцыя № 8.

Безасабова-прэдыкатыўныя і мадальныя словы.

План лекцыі

1. Пытанне аб безасабова-прэдыкатыўных словах (словах катэгорыі стану) у лінгвістычнай літаратуры. Безасабова-прэдыкатыўныя словы як асобны лексіка-граматычны клас, іх семантычныя, марфалагічныя, словаўтваральныя, сінтаксічныя адметнасці.
2. Безасабова-прэдыкатыўныя словы і прыслоўі: агульныя і адметныя адзнакі. Разрады безасабова-прэдыкатыўных слоў паводле значэння.
3. Пытанне аб мадальных словах у мовазнаўстве. Сінтаксічная аснова выдзялення мадальных слоў у асобную групу. Месца мадальных слоў у сістэме часцін мовы. Адрозненне мадальных слоў ад слоў іншых часцін мовы. Разрады мадальных слоў паводле значэння, іх роля ў тэксе.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч.— Мінск: Навука і тэхніка. — Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. — 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. — 1986. — 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. — Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. — 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. — Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. — 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. — Мінск: Навука і тэхніка. — Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. — 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. — Мінск: Беларуская навука, 2007. — 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. — Мінск: Беларуская навука, 2009. — 240 с.
6. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. — 672 с.
7. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. — Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. — 288 с.
8. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. — Мінск: Універсітэцкае, 1996. — 654 с.
9. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. — Мінск: Універсітэцкае, 1995. — 271 с.
10. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфанаалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. — Мінск: Універсітэцкае, 1987. — 334 с.

Тэматыка практычных заняткаў

Практычныя заняткі № 1.

Назоўнік як часціна мовы.

Пытанні для абмеркавання ў аўдыторыі

1. Семантыка-камунікацыйная адметнасць і граматычныя асаблівасці назоўніка як носбіта агульнага значэння прадметнасці. Лексіка-граматычныя разрады назоўнікаў як адлюстраванне ўзаемасувязі лексікі і марфалогіі. Назоўнікі агульныя і ўласныя, канкрэтныя і абстрактныя, адушаўленыя і неадушаўленыя, асабовыя, зборныя, рэчыўныя; сінгулятывы, іх семантычныя і граматычныя асаблівасці.
2. Сістэма граматычных катэгорый назоўніка: катэгорыі роду, ліку і склону. Катэгорыя роду назоўнікаў. Значэнне і сродкі выражэння граматычных значэнняў мужчынскага, жаночага і ніякага роду. Пытанне аб назоўніках агульнага роду ў беларускай мове. Граматычны род абрэвіатур. Род марфалагічна нязменных назоўнікаў. Разыходжанні ў граматычным родзе некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.
3. Катэгорыя ліку назоўнікаў. Значэнне і сродкі выражэння лікавага супрацьпастаўлення. Адзіночналікавыя і множналікавыя назоўнікі. Рэшткі парнага ліку ў сучаснай беларускай мове. Несупадзенне ў граматычным ліку некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.
4. Катэгорыя склону назоўнікаў. Сістэма склонаў назоўнікаў у сучаснай беларускай мове. Пытанне аб значэннях склонавых форм у лінгвістычнай літаратуры. Сродкі выражэння склонавых значэнняў у беларускай мове. Роля прыназоўнікаў у выражэнні склонавых значэнняў. Рэшткі формы клічнага склону.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск:

- Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
 7. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
 8. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
 9. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
 10. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.
 11. *Жыдовіч, М.А.* Назоўнік у беларускай мове. Ч.1. Адзіночны лік / М.А. Жыдовіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1969. – 320 с.
 12. *Наркевіч, А.І.* Назоўнік. Граматычныя катэгорыі і формы / А.І. Наркевіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1976. – 248 с.

Практычныя заняткі № 2.

Прыметнік як часціна мовы.

Пытанні для абмеркавання ў аўдыторыі

1. Прыметнік як часціна мовы. Семантыка-камунікатыўная адметнасць і граматычныя катэгорыі прыметніка як носьбіта непрацэсуальнай прыметы.
2. Поўныя і кароткія формы якасных прыметнікаў, іх ужыванне і сінтаксічная роля. Сцягнутыя формы прыметнікаў і іх роля ў мастацкім тэксе. Ступені параўнання якасных прыметнікаў, іх значэнне і ўтварэнне.
3. Пытанне аб граматычным статусе катэгорыі ступеней параўнання прыметнікаў у беларускай мове. Асаблівасці катэгорыі ступеней параўнання прыметнікаў у беларускай мове ў параўнанні з рускай мовай. Прыметнікі са значэннем ацэнкі і меры якасці.
4. Скланенне якасных, адносных і прыналежных прыметнікаў. Пытанне аб аб'ёме словазменнай парадэгмы прыметнікаў розных разрадаў. Варыянтнасць склонавых канчаткаў прыметнікаў.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. *Булахаў, М.Г.* Прыметнік у беларускай мове / М.Г. Булахаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1964. – 199 с.
5. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
6. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
7. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
9. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
10. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
11. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Практычныя заняткі № 3.

Лічэбнік як часціна мовы.

Пытанні для абмеркавання ў аўдыторыі

1. Семантычныя асаблівасці і спецыфіка граматычных катэгорый лічэбнікаў як слоў з колькасна-лікавым значэннем.
2. Разрады лічэбнікаў паводле значэння і структуры. Колькасныя (уласнаколькасныя і зборныя) лічэбнікі, асаблівасці іх сінтаксічнай спалучальнасці з назоўнікамі. Дробавыя лічэбнікі, іх семантычныя і структурныя асаблівасці. Пытанне аб парадкавых лічэбніках і іх месцы ў сістэме часцін мовы, асаблівасці семантыкі і ўтварэння.

3. Простыя, складаныя і састаўныя лічэбнікі, іх структура. Скланенне лічэбнікаў розных разрадаў. Няпэўнаколькасныя словы.
4. Асаблівасці выкарыстання лічэбнікаў у кантэксце.
5. Ужыванне лічэбнікаў у ролі іншых часцін мовы.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. *Вярхоў, П.В.* Лічэбнік у беларускай мове (параўнальна з рускай і ўкраінскай мовамі) / П.В. Вярхоў. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1961. – 36 с.
5. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
6. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
7. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
9. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
10. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
11. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфанаалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Практычныя заняткі № 4.

Дзеяслоў як часціна мовы. Сістэма катэгорый і форм дзеяслова

Пытанні для абмеркавання ў аўдыторыі

1. Пераходныя (прама пераходныя і ўскосна пераходныя) і непераходныя дзеясловы, асаблівасці іх семантыкі і спалучэння са склонавымі формамі назоўніка.
2. Катэгорыя трывання дзеяслова. Дзеясловы закончанага і незакончанага трывання. Аднатрывальныя і двухтрывальныя дзеясловы.
3. Зваротныя дзеясловы, іх утварэнне і лексіка-граматычная адметнасць. Разрады зваротных дзеясловаў паводле значэння: уласна-зваротныя, узаемна-зваротныя, агульна-зваротныя, ускосна-зваротныя, пасіўна-якасныя, актыўна-безаб'ектныя, зваротна-пасіўныя, зваротна-залежныя.
4. Катэгорыя стану дзеяслова. Пытанне пра стан дзеяслова ў сучаснай лінгвістыцы. Незалежны і залежны стан дзеяслова, спосабы і сродкі выражэння станавых значэнняў.
5. Катэгорыя ладу дзеяслова як словазменная дзеяслоўная катэгорыя. Граматычнае значэнне катэгорыі ладу. Сродкі выражэння мадальнага значэння рэальнасці-ірэальнасці дзеяння. Граматычныя формы абвеснага, загаднага і ўмоўнага ладу. Лад і час дзеяслова, лад і асоба дзеяслова, лад і род дзеяслова.
6. Дзеепрыметнік як дзеяслоўна-іменная форма. Граматычная характарыстыка дзеепрыметнікаў.
7. Дзеепрыслоўе як дзеяслоўна-прыслоўная форма. Граматычная характарыстыка дзеепрыслоўя. Суадноснасць дзеепрыслоўяў з дзеясловамі і прыслоўямі.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. *Васілеўскі, М.С.* Прадуктыўныя тыпы дзеясловаў у сучаснай беларускай мове / М.С. Васілеўскі. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1970. – 110 с.
5. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
6. *Івашуціч, Я.М.* Націск у дзеяслоўных формах сучаснай беларускай мовы / Я.М. Івашуціч. – Мінск: Вышэйшая школа, 1981. – 96 с.
7. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.

8. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
12. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфаналягія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Практычныя заняткі № 5.

Прыслоўе як часціна мовы.

Пытанні для абмеркавання ў аўдыторыі

1. Семантычныя асаблівасці і граматычная адметнасць прыслоўяў як слоў са значэннем прыметы дзеяння ці прыметы прыметы.
2. Тыпы прыслоўяў у залежнасці ад характару выражэння лексічнага значэння: знамянальныя і займеннікавыя прыслоўі. Групы займеннікавых прыслоўяў.
3. Лексіка-граматычныя разрады прыслоўяў: азначальныя і акалічнасныя.
4. Ужыванне прыслоўяў адных разрадаў са значэннем іншых.
5. Ступені параўнання (вышэйшая і найвышэйшая) якасных прыслоўяў, іх утварэнне і ўжыванне. Суадноснасць ступеней параўнання якасных прыслоўяў і ступеней параўнання якасных прыметнікаў.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навуц. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналягія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.

6. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
7. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
8. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
9. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
10. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфаналягія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

КАНТРАЛЮЕМАЯ САМАСТОЙНАЯ РАБОТА СТУДЭНТАЎ

КСРС 1. Скланенне назоўнікаў.

Пытанні:

1. Скланенне назоўнікаў. Словазменная парадыгма назоўніка. Залежнасць склонавых канчаткаў назоўнікаў ад прыналежнасці да лексіка-граматычнага разраду і ад характару асноў.
2. Назоўнікі першага, другога і трэцяга скланенняў, рознаскланяльныя і нескланяльныя назоўнікі; назоўнікі ад'ектыўнага і змешанага тыпаў скланення.
3. Склонавыя канчаткі назоўнікаў розных тыпаў скланення. Варыянты склонавых канчаткаў назоўнікаў. Дынаміка склонавых форм назоўніка і праблема кадыфікацыі склонавых канчаткаў назоўнікаў у сучаснай беларускай мове.
4. Асаблівасці выкарыстання назоўнікаў і іх склонавых форм у тэкстах розных стыляў.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
7. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
8. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
9. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
10. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.
11. *Жыдовіч, М.А.* Назоўнік у беларускай мове. Ч.1. Адзіночны лік /

- М.А. Жыдовіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1969. – 320 с.
 12. *Наркевіч, А.І.* Назоўнік. Граматычныя катэгорыі і формы / А.І. Наркевіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1976. – 248 с.

КСРС 2. Разрады прыметнікаў: якасныя, адносныя і прыналежныя прыметнікі, іх значэнне і граматычныя формы.

Пытанні:

1. Разрады прыметнікаў: якасныя, адносныя і прыналежныя прыметнікі, іх значэнне і граматычныя формы.
2. Пераход прыметнікаў з аднаго разраду ў іншы.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. *Булахаў, М.Г.* Прыметнік у беларускай мове / М.Г. Булахаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1964. – 199 с.
5. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
6. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
7. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
8. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
9. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
10. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
11. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфанаалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

КСРС 3. Сістэма катэгорый і форм дзеяслова.

Пытанні:

1. Катэгорыя часу дзеяслова. Формы дзеясловаў цяперашняга, прошлага і будучага (простага і складанага) часу і іх значэнне. Утварэнне і ўжыванне форм даўно мінулага часу. Ужыванне форм аднаго часу ў значэнні іншага. Сувязь катэгорыі часу дзеяслова з катэгорыяй трывання ў беларускай мове.
2. Спражэнне дзеясловаў. Сістэма асабовых канчаткаў дзеясловаў першага і другога спражэння. Спосабы вызначэння спражэнняў дзеясловаў. Рознаспрагальныя дзеясловы.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. *Васілеўскі, М.С.* Прадуктыўныя тыпы дзеясловаў у сучаснай беларускай мове / М.С. Васілеўскі. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1970. – 110 с.
5. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
6. *Івашуціч, Я.М.* Націск у дзеяслоўных формах сучаснай беларускай мовы / Я.М. Івашуціч. – Мінск: Вышэйшая школа, 1981. – 96 с.
7. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
8. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
9. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
10. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
11. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
12. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфанаалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

КСРС 4. Службовыя часціны мовы.

Пытанні:

1. Прыназоўнікі як службовыя словы, іх семантычныя, марфалагічныя і сінтаксічныя адзнакі. Функцыі прыназоўнікаў. Класіфікацыя прыназоўнікаў паводле паходжання і структуры. Вытворныя і невытворныя прыназоўнікі. Асаблівасці вытворных прыназоўнікаў, іх суадноснасць з іншымі часцінамі мовы. Адпрыслоўныя, адыменныя, аддзеяслоўныя вытворныя прыназоўнікі. Простыя, складаныя і састаўныя прыназоўнікі.
2. Злучнікі як службовыя словы, іх семантычныя і граматычныя адзнакі. Класіфікацыя злучнікаў паводле функцыянальнага значэння: злучальныя і падпарадкавальныя злучнікі. Разнавіднасці злучальных злучнікаў, іх ужыванне. Падпарадкавальныя злучнікі, іх асаблівасці і разнавіднасці. Адрозненне падпарадкавальных злучнікаў ад злучальных слоў (займеннікаў і прыслоўяў).
3. Часціцы як непаўназначная часціна мовы. Семантычныя і граматычныя асаблівасці часціц. Месца часціц у сістэме часцін мовы.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
5. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
6. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
7. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
8. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.

9. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
10. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Пытанні да заліку

1. Марфалогія як частка граматыкі, яе прадмет і задачы. Сувязь марфалогіі з іншымі раздзеламі мовазнаўства.
2. Граматычная форма, граматычнае значэнне і граматычная катэгорыя. Класіфікуючыя і словазменныя граматычныя катэгорыі.
3. Прынцыпы класіфікацыі часцін мовы. Сістэма часцін мовы ў беларускай мове. Спрэчныя пытанні класіфікацыі.
4. Назоўнік як часціна мовы: сэнсава-граматычная характарыстыка, адметнасць ужывання ў маўленні.
5. Лексіка-граматычныя разрады назоўнікаў, іх граматычныя формы і значэнні.
6. Катэгорыя адушаўлёнасці-неадушаўлёнасці назоўніка. Катэгорыя роду назоўніка.
7. Назоўнікі агульнага роду. Род нескланяльных назоўнікаў і абрэвіятур.
8. Катэгорыя ліку назоўніка. Адзіночналікавыя і множналікавыя назоўнікі.
9. Катэгорыя склонаў назоўніка ў сучаснай беларускай мове. Роля прыназоўнікаў у выражэнні склонавых значэнняў. Асноўныя тыпы скланення назоўнікаў у сучаснай беларускай мове.
10. Прыметнік як часціна мовы: сэнсава-граматычная характарыстыка, адметнасць ужывання ў маўленні.
11. Лексіка-граматычныя разрады прыметнікаў (якасныя, адносныя і прыналежныя), іх значэнне і граматычныя формы.
12. Поўныя і кароткія формы якасных прыметнікаў: адметнасць ужывання. Сцягнутыя формы прыметнікаў.
13. Ступені параўнання якасных прыметнікаў, іх значэнне і ўтварэнне.
14. Лічэбнік як часціна мовы. Семантыка-камунікатыўныя і граматычныя асаблівасці.
15. Разрады лічэбнікаў паводле значэння. Няпэўна-колькасныя словы.
16. Асаблівасці спапучальнасці і сінтаксічнай сувязі лічэбнікаў розных разрадаў з назоўнікамі.
17. Разрады лічэбнікаў паводле структуры.
18. Скланенне колькасных лічэбнікаў. Асаблівасці скланення складаных і састаўных колькасных лічэбнікаў. Пытанне аб парадкавых лічэбніках. Іх утварэнне і скланенне.
19. Асаблівасці скланення дзеепрыметнікаў. Поўныя і кароткія формы дзеепрыметнікаў залежнага стану, адметнасць сінтаксічнай функцыі і ўжывання ў маўленні.
20. Дзеепрыслоўе як форма дзеяслова. Граматычныя катэгорыі дзеепрыслоўяў.
21. Адметнасць утварэння і ўжывання дзеепрыслоўяў у сучаснай беларускай мове.
22. Прыслоўе як часціна мовы. Сэнсава-граматычная характарыстыка, адметнасць ужывання ў маўленні.
23. Разрады прыслоўяў паводле значэння.
24. Ступені параўнання якасных прыслоўяў і іх утварэнне. Прыслоўі са значэннем ацэнкі і меры якасці.
25. Спосабы ўтварэння прыслоўяў у сучаснай беларускай мове.
26. Безасабова-прэдыкатыўныя словы (словы катэгорыі стану). Лексіка-граматычная характарыстыка безасабова-прэдыкатыўных слоў, суадноснасць

іх з рознымі часцінамі мовы.

27.Мадаільныя словы ў сучаснай беларускай мове.

28.Суадноснасьць мадаільных слоў з рознымі часцінамі мовы. Разрады мадаільных слоў паводле значэння.

29.Прыназоўнік як часціна мовы. Разрады прыназоўнікаў паводле будовы, спосабу ўтварэння, функцыі ў маўленні.

30.Утварэнне прыназоўнікаў. Асаблівасці значэння прыназоўнікаў.

31.Злучнік ж часціна мовы. Разрады злучнікаў паводле паходжання, саставу, спосабу ўжывання і функцыянальнага значэння.

32.Часціца. Семантычныя і граматычныя адзнакі часціц.

33.Разрады часціц паводле іх функцыянальнага значэння і складу. Роля часціц у тэксце.

34.Выклічнік, яго месца ў сістэме часцін мовы. Разрады выклічнікаў паводле іх паходжання і значэння.

35.Гукапераймальныя словы, іх функцыі ў сказе і тэксце. Адрозненне гукапераймальных слоў ад выклічнікаў.

АГУЛЬНЫ СПІС ЛІТАРАТУРЫ

Асноўная

1. *Беларуская* граматыка: У 2 ч. – Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
2. *Беларуская мова: хрэстаматыя* / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
3. *Беларуская мова: Энцыклапедыя* / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
4. *Бурак, Л.І.* Сучасная беларуская мова: Практычныя заняткі / Л.І. Бурак, В.П. Красней, У.М. Лазоўскі. – Мінск: Універсітэцкае, 1989. – 334 с.
5. *Граматыка беларускай мовы. У 2 т.* / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, -- 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
6. *Зборнік тэкстаў для лінгвістычнага аналізу: для студэнтаў філал. фак. / аўт.-склад.: З.І. Бадзевіч [і інш.].* – Мінск: БДУ, 2005. – 259 с.
7. *Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец.* Ч. 1. Фаналогія. Марфанаалогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
8. *Лукашанец, А.А.* Словаўтварэнне і граматыка / А.А. Лукашанец. – Мінск: НАН Беларусі, 2001. – 251 с.
9. *Малажай, Г.М.* Лінгвістычны аналіз тэксту / Г.М. Малажай. – Мінск: Вышэйшая школа, 1992. – 365 с.
10. *Маршэўская, В.В.* Сучасная беларуская мова. Сінтаксіс / В.В. Маршэўская. – Гродна: ГрДУ, 2008. – 159 с.
11. *Плотнікаў, Б.А.* Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
12. *Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі.* – Мінск: Нацыянальны цэнтр прававой інфармацыі, 2008. – 144 с.
13. *Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік* / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.
14. *Сямешка, Л.І.* Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
15. *Шакун, Л.М.* Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
16. *Шакун, Л.М.* Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
17. *Шуба, П.П.* Сучасная беларуская мова. Марфанаалогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Дадатковая

1. *Антанюк, Л.А.* Станавыя значэнні сумеснасці і ўзаемнасці ў беларускай

- мове / Л.А. Антанюк. – Мінск: Навука і тэхніка, 1981. – 127 с.
2. *Антанюк, Л.А.* Сучасная беларуская тэрміналогія / Л.А. Антанюк. – Мінск: Анонс, 1995. – 40 с.
 3. *Булахаў, М.Г.* Прыметнік у беларускай мове / М.Г. Булахаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1964. – 199 с.
 4. *Васілеўскі, М.С.* Прадуктыўныя тыпы дзеясловаў у сучаснай беларускай мове / М.С. Васілеўскі. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1970. – 110 с.
 5. *Вярхоў, П.В.* Лічэбнік у беларускай мове (параўнальна з рускай і ўкраінскай мовамі) / П.В. Вярхоў. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1961. – 36 с.
 6. *Жыдовіч, М.А.* Назоўнік у беларускай мове. Ч.1. Адзіночны лік / М.А. Жыдовіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1969. – 320 с.
 7. *Івашуціч, Я.М.* Націск у дзеяслоўных формах сучаснай беларускай мовы / Я.М. Івашуціч. – Мінск: Вышэйшая школа, 1981. – 96 с.
 8. *Лепешаў, І.Я.* Сучасная беларуская літаратурная мова: спрэчныя пытанні: Дапаможнік / І.Я. Лепешаў. – Гродна: ГрДУ, 2002. – 207 с.
 9. *Малажай, Г.М.* Лабараторныя працы па сучаснай беларускай мове: Вучэбны дапаможнік для студэнтаў філалагічных факультэтаў ВНУ. - 2-е выд., дапрац. і дап / Г.М. Малажай, Т.М. Кананенка. – Мінск: Вышэйшая школа, 1999. – 300 с.
 10. *Наркевіч, А.І.* Назоўнік. Граматычныя катэгорыі і формы / А.І. Наркевіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1976. – 248 с.

Слоўнікі

1. *Арашонкава, Г.У.* Кіраванне ў беларускай і рускай мовах. Слоўнік-даведнік / Г.У. Арашонкава, В.П. Лемцюгова. – Мінск: Вышэйшая школа, 1991. – 303 с.
2. Беларускі арфаграфічны слоўнік / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Л.П. Кунцэвіч, І.У. Кандраценя; пад рэд. А.А. Лукашанца. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 695 с.
3. Граматычны слоўнік дзеяслова / НАН Беларусі. Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа; Навук. рэд.: А.І. Падлужны; Уклад. В.П. Русак, Л. Ліхадзіеўская. – Мінск : Беларуская навука, 2007. – 1252 с.
4. Граматычны слоўнік назоўніка / НАН Беларусі. Ін-т мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы; Навук. рэд. А.Я. Міхневіч, В.П. Русак; Уклад.: Г.У. Арашонкава, Н.А. Чабатар, А.М. Астапчук, В.І. Уласевіч. – Мінск : Беларуская навука, 2008. – 1379 с.
5. *Завальнюк, У.М.* Слоўнік сучаснай беларускай мовы / У.М. Завальнюк, М.Р. Прыгодзіч, В.К. Раманцэвіч / пад агул. рэд. У.М. Завальнюка. – Мінск, Народная асвета, 2009. – 399 с.
6. *Сцяцко, П.У.* Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П.У. Сцяцко, М.Ф. Гуліцкі, Л.А. Антанюк. – Мінск: Вышэйшая школа, 1990. – 222 с.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. М.Р. Судніка, М.Н. Крыўко. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1999. – 784 с.

8. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / пад агульн. рэд. К.К. Атраховіча. – Мінск: Беларуская Савецкая Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі. Т. 1, 1977. – 608 с.; Т. 2, 1978. – 768 с.; Т. 3, 1979. – 672 с.; Т. 4, 1980. – 767 с.; Т. 5, кн. 1, 1983. – 663 с.; Т. 5, кн. 2, 1984. – 608 с.

Узоры разбору

Парадак марфалагічнага разбору часцін мовы

Нацыянальнае — *гэта* тое пачуццё, адчуванне канкрэтнай радзімы, якое даецца чалавеку *разам з адведзеным* яму жыццём. **Нацыянальны** характар, нацыянальны погляд на рэчы, адчуванне свайго слова перадаюцца быццам бы па спадчыне. *Ну, і, вядома* ж, абавязковы тут фактар — родная мова, нездарма ў беларусаў яна завецца матчынай, *бо* маці спявае на гэтай мове першую калыханку, вучыць дзіця *першым* словам, вучыць яго спазнаваць свет, абжывацца ў свеце, *прывучаючы* свет да сябе і сябе да свету. Мову *нездарма* называюць душой народа, нацыі. Птушка па голасе, народ па мове *вызначаецца*, адрозніваецца.

Трэба памятаць, што за любой **нацыяй** стаіць гісторыя, **якая** ахоўвае, беражэ яе ад забыцця і безгалосся. (Паводле Рыгора Барадуліна)

Парадак марфалагічнага разбору назоўніка

1. Слова ў тэксце.
2. Часціна мовы.
3. Пачатковая форма.
4. Лексіка-семантычная група (*назва канкрэтнага прадмета, асобы, жывёлы, з'явы прыроды, абстрактна-разумовага паняцця, рэчыва, стану, апрадмечанага дзеяння, апрадмечанай якасці і інш.*)
5. Лексіка-граматычны разрад (*уласны ці агульны, канкрэтны (у тым ліку адзінкавы) ці абстрактны, зборны, рэчывы; адушаўлены ці неадушаўлены, асабовы ці неасабовы*).
6. Марфалагічныя прыметы: *пастаянныя, несловазменныя (кваліфікуючыя, сталыя, нязменныя): род, скланенне (I, II, III субстантыўнае, рознаскланяльны, ад'ектыўнае, змешанае, нулявое); словазменныя: лік, склон*.
7. Сінтаксічная роля ў сказе.

Нацыяй — назоўнік, пачатковая форма *нацыя* — назва гістарычна ўстойлівай супольнасці людзей, канкрэтны, неадушаўлены, неасабовы; жаночага роду, II субстантыўнага скланення; адзіночнага ліку, творнага склону, у сказе выконвае сінтаксічную функцыю ўскоснага дапаўнення (*стаіць (за чым?) за нацыяй*).

Парадак марфалагічнага разбору прыметніка

1. Слова ў тэксце.
2. Часціна мовы. Катэгарыяльнае і канкрэтнае значэнне прыметніка.
3. Пачатковая форма прыметніка (*Н.скл, адз. л, м.р.*)
4. Лексіка-граматычны разрад прыметніка: *якасны, адносны, прыналежны*.
5. Тып скланення прыметніка (ад'ектыўнае, змешанае, нулявое).
5. Форма прыметніка (*поўная, кароткая, усечаная*).
6. Ступень параўнання прыметніка (калі ёсць): *простая ці складаная формы*

вышэйшай ці найвышэйшай ступені параўнання.

7. Форма ацэнкі і меры якасці прыметніка (калі ёсць).
8. Марфалагічныя прыметы: *род, лік, склон*.
9. Сінтаксічная сувязь з іншымі словамі ў сказе.
10. Сінтаксічная роля ў сказе.

Нацыянальны (характар) – прыметнік, абазначае непрацэсуальную прымету прадмета, прымету прадмета паводле адносін; пачатковая форма -- *нацыянальны*, адносны, скланяецца паводле ад’ектыўнага тыпу скланення, ужыты ў поўнай форме; не мае ступеней параўнання, не мае формаў ацэнкі і меры якасці, у сказе ўжыты ў м.р, адз. ліку, назоўным склоне; дапасуецца да назоўніка *характар* у родзе, ліку і склоне; у сказе выконвае функцыю дапасаванага азначэння.

Парадак марфалагічнага разбору лічэбніка

1. Слова ў тэксце
2. Часціна мовы, катэгарыяльнае значэнне лічэбніка.
3. Пачатковая форма лічэбніка – *Н.скл., м.р. (калі змяняецца па родах), адз.л. (калі змяняецца па ліках)*.
4. Лексіка-граматычны разрад і падразрад лічэбніка (*колькасны: пэўнаколькасны (уласнаколькасны, зборны, дробавы), няпэўнаколькасны; парадкавы*)
5. Разрад паводле структуры (*просты, складаны, састаўны*).
6. Разрад паводле паходжання і ўтварэння: *вытворны ці невытворны*.
7. Марфалагічныя прыметы:
 - для *колькасных* – *склон, род (калі ёсць), лік (калі ёсць)*.
 - для *парадкавых* – *род, лік, склон; назоўнік, да якога лічэбнік дапасуецца*
8. Сінтаксічная сувязь лічэбніка з назоўнікам.
9. Сінтаксічная роля ў сказе.

Першым (словам) – лічэбнік, абазначае парадак пры лічэнні, пачатковая форма першы; парадкавы; просты, невытворны; у сказе ўжыты ў форме множнага ліку, давальнага склону; дапасуецца да назоўніка словам у ліку і склоне, у сказе выконвае функцыю дапасаванага азначэння.

Парадак марфалагічнага разбору займенніка

1. Слова ў тэксце.
2. Часціна мовы, катэгарыяльнае значэнне займенніка.
3. Пачатковая форма -- *назоўны склон мужчынскага роду (калі змяняецца па родах), адзіночнага ліку (калі змяняецца па ліках)*.
4. Разрад займенніка паводле суадносін з іншымі часцінамі мовы):
 - *займеннік-назоўнік (абагульнена-прадметны)*,
 - *займеннік-прыметнік (абагульнена-якасны)*,
 - *займеннік-лічэбнік (абагульнена-колькасны)*,
5. Лексіка-граматычны разрад: *асабовы (уласна-асабовы ці ўказальна-асабовы), зваротны, прыналежны, указальны, азначальны, пыталыны, адносны*,

адмоўны, няпэўны (неазначальны)).

6. Марфалагічныя прыметы: *род (калі ёсць), лік (калі ёсць, склон.*

7. Сінтаксічная сувязь займенніка з назоўнікам (*калі займеннік-прыметнік ці займеннік-лічэбнік*).

8. Сінтаксічная роля ў сказе.

Якая – займеннік, указвае на прадмет, пачатковая форма – *які*, займеннік-прыметнік (абагульнена-якасны), жаночы род, адзіночны лік, назоўны склон, дапасуецца да назоўніка гісторыя ў родзе і ліку; у сказе з'яўляецца дзейнікам.

Парадак марфалагічнага разбору дзеяслова

1. Слова ў тэксце.

2. Часціна мовы.; катэгарыяльнае значэнне.

2. Пачатковая форма (інфінітыў).

3. Асновы дзеяслова: *цяперашняга (або будучага простага) часу, інфінітыва, прошлага часу (калі асновы інфінітыва і прошлага часу не супадаюць).*

4. Лескіка-граматычныя разрады дзеяслова:

-- *зваротны ці незваротны;*

-- *пераходны ці непераходны;*

-- *асабовы ці безасабовы;*

5. Пастаянныя марфалагічныя прыметы

-- *закончанага ці незакончанага трывання,*

-- *залежнага ці незалежнага стану,*

5. Тып спражэння дзеяслова (I, II).

6. Непастаянныя марфалагічныя прыметы:

а) лад, б) час (калі ёсць), г) асоба (калі ёсць), д) род (калі ёсць).

6. Сінтаксічная роля ў сказе.

Вызначаецца – дзеяслоў, працэсуальнасць, пачатковая форма *вызначацца*, аснова *цяперашняга часу вызначай-...-цца*, аснова *інфінітыва вызнача-...-ца*, зваротны, непераходны, асабовы, незакончанага трывання, I спражэння, у форме абвеснага ладу, *цяперашняга часу*, адзіночнага ліку, 3 асобы, у сказе выконвае сінтаксічную ролю выказніка.

Парадак марфалагічнага разбору дзеепрыметніка

1. Слова ў тэксце.

2. Часціна мовы (*атрыбутыўная форма дзеяслова -- дзеепрыметнік*), катэгарыяльнае значэнне.

3. Пачатковая форма (*Н.скл., адз.л., м.р.*)

4. Форма дзеепрыметніка поўная ці кароткая (*калі дзеепрыметнік залежнага стану*).

5. Пастаянныя марфалагічныя прыметы:

стан, трыванне, час;

6. Непастаянныя марфалагічныя прыметы:

род (у адзіночным ліку), лік, склон (для поўных дзеепрыметнікаў).

7. Дзеяслоў, ад якога ўтвораны дзеепрыметнік; аснова дзеяслова, ад якой утвораны дзеепрыметнік (*аснова інфінітыва ці цяперашняга часу*); формаўтваральны суфікс.

8. Сінтаксічная сувязь з іншымі словамі ў сказе.

9. Сінтаксічная роля ў сказе.

Адведзеным (жыццём) – атрыбутыўная форма дзеяслова -- дзеепрыметнік, абазначае працэсуальную прымету прадмета, пачатковая форма – *адведзены*, ужыты ў поўнай форме, залежнага стану, закончанага трывання, прошлага часу, ніякага роду, адзіночнага ліку, творнага склону; утвораны ад асновы інфінітыва *адвес-* (ці) пры дапамозе формаўтваральнага суфікса –ен-; дапасуецца да назойніка жыццё ў родзе, ліку і склоне; у сказе выконвае сінтаксічную ролю дапасаванага азначэння.

Парадак марфалагічнага разбору дзеепрыслоўя

1. Слова ў тэксце

2. Часціна мовы (*нязменная атрыбутыўная форма дзеяслова -- дзеепрыслоўе*), катэгарыяльнае значэнне.

3. Пастаянныя марфалагічныя прыметы:

-- *закончанае / незакончанае трыванне*;

-- *зваротнае / незваротнае*;

-- *пераходнае / непераходнае*.

4. Дзеяслоў, ад якога ўтворана дзеепрыслоўе; аснова дзеяслова, ад якой утворана дзеерыслоўе (*аснова інфінітыва ці цяперашняга часу*); формаўтваральны суфікс.

5. Спосаб сінтаксічнай сувязі з іншымі словамі ў сказе.

6. Сінтаксічная роля ў сказе.

Прывучаючы – нязменная атрыбутыўная форма дзеяслова – дзеепрыслоўе, абазначае дадатковае ў адносінах да дзеяслова выказніка дзеянне, незакончанага трывання, незваротнае, пераходнае, утварылася ад асновы цяперашняга часу *прывучай-* пры дапамозе формаўтваральнага суфікса –ючы, прымыкае да дзеяслова, у сказе ўваходзіць у склад акалічнасці спосабу дзеяння, выражаную дзеепрыслоўным зваротам.

Парадак марфалагічнага разбору прыслоўя

1. Слова ў тэксце.

2. Часціна мовы, катэгарыяльнае значэнне.

3. Пачатковая форма прыслоўя (калі ёсць ступені параўнання).

4. Разрад і падразрад прыслоўя паводле значэння: *азначальнае (якаснае, колькаснае), акалічнаснае (месца, часу, прычыны, мэты) ці якасна-акалічнаснае (спосабу дзеяння, параўнання, сукупнасці ці сумеснасці)*.

5. Разрад паводле паходжання *невыводнае ці выводнае*.

6. Спосаб утварэння.

7. Ступень параўнання (калі ёсць): *простая або складаная формы вышэйшай ці найвышэйшай ступені параўнання*).

6. Форма ацэнкі і меры якасці (калі ёсць).

7. Сінтаксічная роля ў сказе.

Нездарма – нездарма, прыслоўе, абазначае непрацэсуальную прымету дзеяння, акалічнаснае, прыслоўе мэты; вытворнае, ад прыслоўя дарма пры дапамозе прыстаўкі; ступені параўнання не мае, формы ацэнкі і меры якасці няма, у сказе з’яўляецца акалічнасцю спосабу дзеяння.

Парадак марфалагічнага разбору безасабова-прэдыкатыўных слоў

1. Слова ў тэксце.

2. Часціна мовы, катэгарыяльнае значэнне.

3. Разрад па значэнні (*абазначае душэўны або фізічны стан чалавека, сацыяльны стан асяроддзя, стан прыроды, меру чаго-небудзь і інш.*)

4. Пачатковая форма (калі ёсць ступень параўнання).

5. Разрад паводле паходжання (суадноснасць безасабова-прэдыкатыўных слоў з іншымі часцінамі мовы): невытворнае – *уласна безасабова-прэдыкатыўнае* або вытворнае – *суадноснае з назоўнікам, прыметнікам, дзеясловам, прыслоўем*.

6. Форма ступені параўнання (калі ёсць): *простая або складаная форма вышэйшай ці найвышэйша ступені параўнання*.

7. Форма ацэнкі і меры якасці (калі ёсць).

8. Сінтаксічная роля ў сказе.

Трэба (*памятаць*) – безасабова-прэдыкатыўнае слова, абазначае мадальную ацэнку ў адносінах да неабходнасці выканання дзеяння, невытворнае, уласна безасабова-прэдыкатыўнае, не мае формаў ступені параўнання і формаў ацэнкі і меры якасці, у сказе разам з інфінітывам *памятаць* з’яўляецца выказнікам.

Парадак марфалагічнага разбору мадальных слоў

1. Слова ў тэксце.

2. Часціна мовы, катэгарыяльнае значэнне.

3. Разрад паводле значэння: *выражае ступень упэўненасці ці няўпэўненасці моўцы ў рэальнасці таго, пра што гаворыцца ў выказванні*.

4. Разрад паводле паходжання (*невытворнае ці вытворнае*) і суадноснасці мадальных слоў са знамянальнымі часцінамі мовы (*назоўнікамі, прыметнікамі, прыслоўямі, дзеясловамі, безасабова-прэдыкатыўнымі словамі і інш.*)

5. Функцыя ў сказе.

Вядома (*ж*) – мадальнае слова, выражае суб’ектыўныя адносіны моўцы да выказвання, выражае ўпэўненасць, вытворнае, суадносіцца з прыметнікам *вядомы*; разам з часціцай *ж* у сказе выконвае функцыю пабочнага слова, не

ўваходзіць у структуру сказа, не з'яўляецца членам сказа.

Парадак марфалагічнага разбору прыназоўніка

1. Слова ў тэксце і ў словазлучэнні.
2. Часціна мовы, катэгарыяльнае значэнне.
3. Разрад прыназоўніка паводле паходжання і структуры: *невыворны ці вытворны; просты, складаны, састаўны*.
5. Ужыванне са склонам назоўніка (займенніка) у сказе.
6. Функцыя прыназоўніка ў сказе: выражэнне адносінаў разам з назоўнікам (займеннікам): *аб'ектныя, прасторавыя, часавыя, атрыбутыўныя, дыстрыбутыўныя, прыналежнасці, генетычныя, кампаратыўныя, прычынныя, мэтавыя, спосабу дзеяння, сумеснасці і інш.*

Разам з (даецца разам з *жыццём*) – прыназоўнік, выражае адносіны паміж дзеяннем і прадметам, служыць для сувязі слоў у словазлучэнні; вытворны (паходзіць з прыслоўя разам; пры ўтварэнні далучаецца просты прыназоўнік з), састаўны, ужыты з творным склонам назоўніка *жыццё*, разам з назоўнікам *жыццём* выражае адносіны сумеснасці.

Парадак марфалагічнага разбору злучніка

1. Слова ў тэксце.
2. Часціна мовы, катэгарыяльнае значэнне.
3. Разрад паводле сінтаксічнай функцыі: *злучальны ці падпарадкавальны*.
4. Падразрад злучніка паводле значэння: *(спалучальны, супастаўляльны, пералічальна-размеркавальны і інш.)*
4. Разрад паводле паходжання і структуры (суадносінаў з іншымі часцінамі мовы): *невыворны ці вытворны, просты ці састаўны*.
5. Разрад паводле спосабу ўжывання: *адзіночны, паўторны ці парны*.
6. Функцыя ў сказе (звязвае: *члены сказа, часткі складаназлучанага ці складаназалежнага сказа*).

Бо – злучнік, выражэнне сінтаксічных адносінаў, сродак сувязі частак у складаназалежным сказе; падпарадкавальны, прычынны, невыворны, просты, адзіночны, служыць для сувязі даданай часткі са значэннем прычыны з галоўнай у складаназалежным сказе.

Парадак марфалагічнага разбору часціцы

1. Слова ў тэксце.
2. Часціна мовы, катэгарыяльнае значэнне.
3. Разрад часціцы паводле значэння:
 - а) *сэнсавая (указальная, азначальна-удакладняльная, выдзяляльна-абмежавальная),*
 - б) *мадальная (сцвярдальная, адмоўная, пытальная, параўнальная,*

пабуджальная (мадальна-валявая)),

в) эмацыянальна-экспрэсіўная (*клічная, узмацняльная*);

г) формаўтваральная.

4. Разрад паводле паходжання (суадносін з іншымі часцінамі мовы) і структуры: *невыворная ці вытворная, простая ці састаўная*.

5. Роля часціцы ў сказе (*надае слову, словазлучэнню ці сказу сэнсавае, мадальнае ці экспрэсіўнае адценне ці служачь для ўтварэння форм слова*).

Гэта – часціца, надае дадатковыя сэнсавыя і эмацыянальныя адценні сказам ці асобным яго членам або служыць для ўтварэння формаў слоў, сэнсавая, указальная, вытворная, утворана ад займенніка *гэта*, простая, служыць сродкам выражэння сэнсавага значэння.

Парадак марфалагічнага разбору выклічніка

1. Слова ў тэксце.

2. Часціна мовы, катэгарыяльнае значэнне.

3. Разрад паводле значэння: *эмацыянальны, волевыяўленчы, моўнага этыкету*;

4. Разрад паводле паходжання (суадносін з іншымі часцінамі мовы) і структуры: *невыворны ці вытворны, просты ці састаўны*.

5. Функцыя ў сказе.

Ну – выклічнік, выражае эмоцыі і волевыяўленні чалавека, не называючы іх, волевыяўленчы, невыворны, удзельнічае ў стварэнні эмацыянальнай семантыкі сказа.

Парадак марфалагічнага разбору гукаперайманняў

1. Слова ў тэксце.

2. Часціна мовы, катэгарыяльнае значэнне.

3. Разрад паводле значэння (крык звяроў і птушак, гукі і шумы прыроды, гукі, што ўзнікаюць у выніку нейкіх дзеянняў).

4. Гукаперайманні паводле структуры (адзіночныя ці паўтаральныя).

5. Функцыя гукаперайманняў у тэксце.